

dat 1406-1407/1986-1987, 1409, 1410); *Nûrü'l-İmân fî beyânî i'tikâdî'l-müslimîn* (Bağdat 1407/1987); *İ'lâm bi'l-ğayb ve ilhâm bilâ reyb* (Bağdat 1992; Far. trc. Abdullah Hüseyinî, *Gencîne-i Nâyâb u Bi'âyab*, Senendec 1390 hş.); *el-Kaşîde-tü'l-verdiyye fî sîreti hayrî'l-berdiyye* (Bağdat 1415/1995); *İrşâdü'l-enâm ilâ erkânî'l-İslâm* (Bağdat, ts.) (Müderriş'in eserlerinin bir listesi için bk. *‘Ulemâ’ünâ fî hîdmeti'l-‘ilmi ve’-d-dîn*, s. 330-332; gerek basılı gerek yazma halindeki Arapça eserleri pdf olarak şu sitede mevcuttur: <http://www.niraq.com/niraq/Document.aspx?pid=abdulkrm&cid=abdulkrm005>).

Farsça: *Fevâ'idü'l-Fevâ'ih* (Abdürrahim Mevlî'ye ait *el-Fevâ'ih [el-'Aķîdetü'l-Fârisiyye]* adlı 527 beyitlik Farsça eserin şerhidir, Bağdat 1416/1995); *Risâle-i Şimşirkârî ber Fıraķ-ı Nesim-restgârî der Redd-i Kesânî ki Taķlîd ve İctihâd râ İnkâr mî Nemâyend*.

Neşir: *Dîvânê Mevlî* (Molla Abdürrahîm Mevlî-yi Kürd'e ait divanın bazı yazma nüshaları esas alınarak yapılmış açıklamalı neşridir, Mehâbâd 1364 hş.; Sakız 1367 hş.; Bağdat 1960/1961; Senendec 1382 hş., 1389 hş.); *Dîvânê Nâlî* (Bağdat 1976, Fatih Abdülkerim'le birlikte, Urmîye 1364 hş.; Senendec 1376 hş., 1386 hş., 1389 hş., 7. baskı); *Dîvânê Maķvî* (Bağdat 1977, 1984; Senendec 1385 hş., 1387 hş., 1389 hş.); *Kome le Şîrê Faķî Kâdirê Hemevend* (Bağdat 1980); *Mektûbâtê Kâk Ahmedê Şeyh* (Kâdirî şeyhlerinden Ma'rûf-i Nûdehî'nin oğlu Kâk Ahmed-i Şeyh'in mektuplarıdır, I-II, Bağdat 1984).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülkerim Müderriş, *‘Ulemâ’ünâ fî hîdmeti'l-‘ilmi ve’-d-dîn* (nşr. M. Ali Karadâği), Bağdad 1403/1983, s. 324-332; a.m.f., *Dânîşmendân-ı Kürd der Hîdmet-i ‘İlm u Dîn* (trc. Ahmed Havârî Neseb), Tahran 1369 hş., s. 237-245; K. Avvâd, *Mu‘cemü'l-mü‘ellifîne'l-‘İrâķiyyîn*, Bağdad 1969, II, 314; Yûnus İbrâhîm es-Sâmerrâî, *Târîhu ‘ulemâ’i Bağdâd*, Bağdad 1398/1978, s. 442-445; Mahmûd Ahmed Muhammed, *Fihri-sü maķtûâtî Mektebeti'l-Evķâfi'l-merkeziyye fî's-Süleymaniyye*, Bağdad 1405/1984, III, 49; Rohat, *Kürdoloji Biliminin 200 Yıllık Geçmişi (1787-1987)*, İstanbul 1991, s. 70; Hamîd el-Matbaî, *Meusû'atü a'lâmi'l-‘İrâķ fi'l-ķarnî'l-‘İşrîn*, Bağdad 1995, s. 132-133; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Tekmiletü Mu‘cemi'l-mü‘ellifîn*, Beyrut 1418/1997, s. 318-320; a.m.f., *Tetimmetü'l-A'lâm*, Beyrut 1418/1998, I, 315-317; Sabâh Nûrî el-Merzûk, *Mu‘cemü'l-mü‘ellifîn ve'l-küttâbi'l-‘İrâķiyyîn: 1970-2000*, Bağdad 2002, V, 126-128; M. Ali Suveyrekî, *Mu‘cemü a'lâmi'l-Kürd*, Süleymaniye 2006, s. 441-443; Yûsuf el-Mar'aşlî, *‘İķdû'l-cevher fî ‘ulemâ’i-rub’i'l-evvel mine'l-ķarnî'l-hâmis ‘aşer*, Beyrut 1427/2006, s. 1962-1963; Hassan A. Ma'ayergi, "History of the Works of Qur'anic Interpretation (Tafsîr) in the Kurdish

Language", *JIMMA*, VII/1-2 (1986), s. 268, 272, 273-274; Nâdir Kerîmîyân Serdeştî, "Zindeğînâme-yi ‘Allâme ‘Abdülkerim Müderriş Mütetalîş be-Nâmî", <http://www.islahweb.org/content/2005/10/16> (06.06.2013); M. Ali Hâşîmzâde, "Kî-tâbînâsî-yi Tefâsîr-i Ķarn-i Ķehârdehüm", http://www.shareh.com/persian/magazine/pazhuhesh_q/07-08/o.htm (06.06.2013); Rebâh Âl-i Ca'fer, "Hâkezâ teħaddese ma'ıye eş-Şeyh el-Müderriş", <http://www.jabha-wqs.net/article.php?id=8111> (06.06.2013); İbrâhîm Ebûbekrî, "Zindeğînâme-i ‘Allâme Molla ‘Abdülkerim Müderriş", <http://mamosta.persianblog.ir/post/14> (06.06.2013).

▲ AHMET ÖZEL

MÜDERRİS-i RAZAVÎ

(مدرس رضوی)

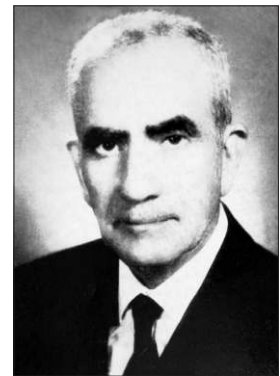
Seyyid Mirzâ Muhammed Takî Müderriş-i Razavî-yi Horâsânî (1896-1986)

İranlı ilim adamı ve neşir.

2 Şewal 1313 (17 Mart 1896) tarihinde Meşhed'de doğdu. Babası Horasan'ın önde gelen âlimlerinden Seyyid Mirza Muhammed Bâkır, Âsîtân-ı Kuds-i Razavî Medresesi'nde müderristi. Muhammed Takî, ilk derslerini babasından aldıktan sonra öğrenimine Meşhed'deki yeni okullarda başladı. Ardından Rahîmiyye Medresesi'ne girdi, burada İslâmî ve aklî ilimler yanında dil ve edebiyat tahsil etti. Hocaları arasında Mirza Abdülcevâd Edîb-i Nişâbüri, Âyetullah Hüseyin-i Kummî ve Âkâ Mirza Muhammed Âkâzâde anılır. 1919'da Tahran'a giderek Âyetullah Seyyid Muhammed Tâhir Tûnekâbûnî ve Mirza Muhammed Tûnekâbûnî gibi âlimlerin yanında derslerine devam etti. Ardından Sipehsâlâr Medresesi'nde ve Fransızca'yı da öğrendiği Ecole de l'Alliance Française'de okudu. Böylece hem klasik hem modern eğitim alan Muhammed Takî Meşhed'e döndü. Meşhed'e varışından birkaç ay sonra babasının hastalanıp 12 Temmuz 1924'te vefat etmesi üzerine onun yerine Âsîtân-ı Kuds-i Razavî'de müderrişlik yaptı. 1931'de davet üzerine Tahran'a gitti. Sipehsâlâr Medresesi'nde hocalığa başladı, ayrıca Dârülfünun'da derslere girdi. 1938'de Tahran'daki Akî ve Nakî ilimler Fakültesi'ne tayin edildi. Bu sırada iki yıl kadar *Luğatnâme*'nin hazırlanmasında Ali Ekber Dihhudâ'ya yardım etti. 1947'de Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesi dekanlığına getirildi, bu görevini 1965'e kadar sürdürdü. İki yıl sonra ders vermek için davet edildiği İlahiyat Fakültesi'ndeki hocalığını rahatsızlığı sebebiyle ancak iki yıl sürdürdü. Bundan sonraki hayatını telif ve neşirle geçirdi. 16 Kasım 1986 tarihinde Tahran'da vefat et

ti. Müderriş-i Razavî hakkında hazırlanan armağan kitapta Ziyâeddin Seccâdî tarafından hayatı ve eserlerine dair yazılan bir makale yanında Fars edebiyatıyla ilgili otuz makaleye yer verilmiştir.

Eserleri. Telif: *Ta'likât-ı Hadîkatü'l-ħaķîķa* (Tahran 1344 hş.); *Aħvâl ve Âşâr-ı Ķâce Naşîrüddîn-i Tûsî* (Tahran 1334 hş., 1353 hş., 1370 hş.; Ar. trc. Ali Hâşîm el-Esedî, Meşhed 1419); *Sâlsümâr-i Veķâyî'î Meşhed der Ķarnhâ-yi Pençom tâ Sizdehom* (nşr. İrec Efşâr, Meşhed 1378 hş.); *Meşhed der Âğûz-ı Ķarn-i Ķehârdeh Hürşidî* (diğerleriyle birlikte, nşr. Mehdî Seyyidî, Meşhed 1386 hş.); *Risâle-i der ‘İlm-i ‘Arûz* (Kitâbhâne-i Âsîtân-ı Kuds, nr. 726). **Neşir:** *Şems-i Kays Râzî*, *el-Mu‘cem fî me‘âyirî eş‘ârî'l-‘Acem* (Tahran 1314 hş., 1335 hş., 1338 hş., 1360 hş.); *Nerşahî, Târîh-i Buħârâ* (Tahran 1317 hş., 1351 hş., 1363 hş.); *Naşîrüddîn-i Tûsî, Esâsü'l-İktibâs* (Tahran 1327 hş.), *Tensûhnâme-yi İlĶânî* (Tahran 1348 hş.), *Risâle-i Bîst Bâb der Ma‘rifet-i Uşturâb* (Tahran 1335 hş.), *Mecmû‘a-i Resâ‘il* (Tahran 1335 hş., 1390 hş.); *Senâi-yi Gaznevî, Dîvân* (Tahran 1320 hş., 1341 hş.), *Hadîkatü'l-ħaķîķa* (Tahran 1327 hş., 1329 hş., 1359 hş., 1382 hş.), *Kârnâme-i BelĶ* (Tahran 1334 hş.), *Meşnevihâ-yı Ķaķîm Şenâ‘î* (Tahran 1348 hş.); *Evhadüddîn-i Enverî, Dîvân* (I-II, Tahran 1337-1340 hş.); *Hasan-ı Gaznevî* (Seyyid Eşref), *Dîvân-ı Seyyid Ķasan-ı Ķaznevî* (Tahran 1328 hş., 1352 hş.); *Ebû'l-Ķasan Hüseyinî-i Ferâhânî, ŞerĶ-i Müşkilât-ı Dîvân-ı Enverî* (Tahran 1340 hş.); *Mirza Muhammed Bâkır Razavî, Şecere-i Tayyibe der Ensâb-i Silsile-i Sâdât-ı ‘Aleviyye-i Razaviyye* (Meşhed 1384 hş.); *Ebû'l-Ķasan b. Muhammed Emîn Gülistâne, Mücmelü't-tevârîĶ* (Tahran 1320 hş., 1344 hş.); *Ebû Hâtîm İsfizârî, Âşâr-ı ‘Ulvi* (Tahran 1319 hş., 1356 hş.). Müderriş-i Razavî, ayrıca Abdurrahman el-Hâzinî'ye ait *Mizânü'l-ħikme* adlı eserin Farsça anonim tercü-



Müderriş-i Razavî

mesini Arapça aslı ve konuyla ilgili diğer bazı eserlerle karşılaştırarak neşretmiştir (Tahran 1344 hş.).

BİBLİYOGRAFYA :

Çeşnnâme-i Müderris-i Rażavî (nşr. Seyyid Ziyâeddin Seccâdî), Tahran 1356 hş.; Âğâ Büzürg-i Tahrânî, *Tabakâtü a'lâmi's-Sif'a: Nuḳabâ'ü'l-beşer fi'l-ḳarni'r-râbi' aşer*, Meşhed 1404, I/1, s. 197-198, 247; *Eşer-i Âferinân-ı Zindeğînâme-i Nâm-âverân-i Ferhengi-yi İrân* (haz. Abdülhüse-yin Nevâî v.dğr.), Tahran 1380 hş., V, 197-198; *Gencnâme: Heştâd Eşer ber Güzide-i İntişârât-i Dânişgâh-ı Tahrân* (nşr. Mecîd Cihânî v.dğr.), Tahran 1393 hş., s. 82-83; "Seyyid Muḫammed Taḳî Müderris-i Rażavî", *Râhnümâ-yi Kitâb*, IV, Tahran 1353 hş., s. 47-54; "Güftû: Üstâd Muḫammed Taḳî Müderris-i Rażavî: Büzürg Mu'ar-rif-i Senâ'î u Hâce Naşîr", *Keyhân-ı Ferhengi*, sy. 8, Tahran 1363 hş., s. 3-14.



RIZA KURTULUŞ

MÜFTİZÂDE MEHMED SÂDİK

(ö. 1223/1808)

Mantık,
Arap dili ve edebiyatı âlimi.

İsim zinciri Mehmed Sâdik b. es-Seyyid Abdurrahîm b. Süleyman b. Abdüllatîf el-Erzincânî'dir. Babasının adı bazı kaynaklarda yanlışlıkla Abdurrahman olarak geçer (krş. *Hediyetü'l-Ârifin*, II, 355; Şaban, s. 122). Aynı şekilde Müftizâde Mehmed Sâdik ile mutasavvîf Mehmed Sâdik Erzincânî (ö. 1209/1794) bazı kaynaklarda birbirine karıştırılmış (bk. Bostancıoğlu, s. 14), bir kısım kataloglarda da birinin eserleri diğerine nisbet edilmiştir (krş. *Mu'cemü'l-maḫtûât*, III, 1459). Hayatına dair fazla bilgi bulunmayan Mehmed Sâdik bir ara Erzincan'da müftülük yaptı, daha sonra İstanbul'a gitti ve orada yaşadı. Vefatında Üsküdar'da İcadiye'den Karacaahmet Mezarlığı'na giden caddenin sağ tarafında defnedildi. Arap dili ve grameri, belâgat, aruz, kafiye, mantık gibi ilimlerde derin bilgi sahibi bir şahsiyetti. *Hâşiye 'ale'l-Hüseyniyye* adlı eserinin önsözünde (s. 3), kötünün kötüsü bir zamanda yaşadığını; değerli insanların zeliil bir halde, değersiz insanların ise baş üstünde tutulduklarını, kâmil insanlar zillet denizinde yüzerken cahillerin saraylarda koltuklara yaslandıklarını dile getirir.

Eserleri. 1. *Şerḫ 'alâ Şerḫi'l-İsti'âre li-'İşâmiddin el-İsferâyîni*. Ebü'l-Kâsım es-Semerkandî'nin *Ferâ'idü'l-fevâ'id li-taḫḫiki me'âni'l-isti'ârât* (*er-Risâletü's-Semerkandiyye*) adlı eserine İsmâüddin el-İsferâyîni'nin yazdığı şerh üzerine kaleme alınmıştır. Semerkandî'nin en önemli

mecaz türü olan istiare konusunu derli toplu bir şekilde anlattığı bu risâlesi üzerine yazılmış çok sayıda şerh arasında rağbet görmüş en önemli şerhlerden biri, belki de birincisi İsferâyîni şerhidir. Müftizâde kendi döneminde çok rağbet görmesi üzerine bu şerhi daha iyi anlaşılması için tekrar şerhetmiştir (İstanbul 1253, 1279; Kahire 1254, 1275) (bk. SEMERKANDİ, Ebü'l-Kâsım). 2. *Hâşiye 'alâ Şerḫi'l-Hüseyniyye fi'l-âdâb* (*Hâşiye 'ale'l-Hüseyniyye mine'l-âdâb*). Hüseyin Şah Çelebi Niksârî Amâsî'nin *el-Hüseyniyye fi âdâbi'l-baḫş'ine* Debbâğizâde Şah Hüseyin Antâkî'nin yazdığı şerh üzerine kaleme aldığı şerhtir. Eserin adı çeşitli baskıların kapağında ve kütüphane kataloglarında *Hâşiye 'ale'l-Hüseyniyye mine'l-âdâb* şeklinde geçmekle birlikte sonunda *el-Hüseyniyye* üzerine yazılan şerhin hâşiyesi olduğu belirtilmektedir. Ancak Müftizâde'nin önsözdeki açık ifadesi ve metnin muhtevası bu eserin bir hâşiye değil hem *el-Hüseyniyye* hem şerhi üzerine kaleme alınmış daha muassal bir şerh olduğunu göstermektedir (İstanbul 1255, 1272, 1290, 1292, 1308). 3. *Hâşiye 'alâ Şerḫi'l-Ḳuṭb li's-Şemsiyye / Müftizâde 'ale's-Şemsiyye*. Ali b. Ömer el-Kâtibî el-Kazvîni'nin mantık kurallarına dair *er-Risâletü's-Şemsiyye* adlı eserine Kutbüddin er-Râzî et-Tahtânî'nin yazdığı *Taḫrîrü'l-ḳavâ'id-i'l-mantıkiyye fi şerḫi'r-Risâleti's-Şemsiyye* adlı şerh için kaleme alınan hâşiyedir (baskı yeri ve tarihi yok). 4. *Hâşiye 'ale't-Taşdikât*. Kâtibî'nin *er-Risâletü's-Şemsiyye*'sinin "Taşdikât" bölümüne Kutbüddin er-Râzî'nin yazdığı şerhe hâşiyedir (İstanbul 1254, 1279, 1838). 5. *Hâşiye 'ale't-Taşavvurât*. Yine Kâtibî'nin *er-Risâletü's-Şemsiyye*'sinin "Taşavvurât" bölümüne Kutbüddin er-Râzî'nin yazdığı şerhe hâşiyedir (İstanbul 1253, 1254, 1259, 1276, 1279, 1307, 1309, 1310). Ayrıca *Osmanlı Müellifleri*'nde (II, 33) kendisine *Fâtiha Süresi Hâşiyesi* adlı bir eser nisbet edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müftizâde Mehmed Sâdik, *Hâşiye 'ale'l-Hüseyniyye*, İstanbul 1308, s. 2-3; *Osmanlı Müellifleri*, I, 274; II, 32-33; Serkis, *Mu'cem*, II, 1769; *İzâhu'l-meknûn*, I, 406; II, 56; *Hediyetü'l-Ârifin*, II, 355; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VI, 160; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, Beyrut 1414/1993, III, 349; Sâlim Bostancıoğlu, *Üsküdar Dergâhları* (haz. Ahmed Yüksel Özemre), İstanbul 2003, s. 14; *Mu'cemü'l-maḫtûâtü'l-meucûde fi mektebâti İstânbûl ve Ânâḫûli* (haz. Ali Rıza Karabulut), [baskı yeri ve tarihi yok], III, 1459; İbrahim Şaban, "19. Yüzyıl Osmanlı Âlimlerinin Belagate Dair Eserleri", *ŞM*, sy. 13 (2011), s. 122-123.



HÜSEYİN YAZICI

MÜHELHİL b. REBÎA

(مهلهل بن ربيعة)

Ebû Leylâ Mühelhil (Adî) b. Rebîa
b. Hâris b. Mürre et-Tağlibî
(ö. milâdî 525 civarı)

Câhiliye devri

Arap şairi ve kahramanı.

Necid halkından ve Tağlib kabilesinin Benî Cüşem b. Bekir soyundan olup önde gelen bir aileye mensuptur. Yakışıklı ve güzel konuşan bir genç olarak kadınlarla geçen bir işret ve eğlence hayatı yaşamıştır. Haberleri ve şiirleri zamanımıza ulaşan en kadim Arap şairlerindedir ve muallaka sahibi İmruülkays b. Hucr'un dayısıdır. İmruülkays'ın şiir sanatını ondan öğrendiği kaydedilir. Erkek evlâdı olmadığından en büyük kızı Leylâ'ya nisbetle Ebû Leylâ künyesini almış, bu kızını amcasının oğlu Külsûm b. Mâlik et-Tağlibî ile evlendirmiş, bu evlilikten meşhur muallaka şairi Amr b. Külsûm doğmuştur. Ubeyde adlı diğer bir kızının Melik Muâviye el-Hayr b. Amr el-Mezhicî ile evliliğinden Benî Ubeyde'nin meydana geldiği, Şu'be adındaki kızının soyundan da Hicaz bölgesinde Benî Şu'be'nin olduğu rivayet edilir. Süyûtî, Mühelhil'in asıl adını İmruülkays b. Rebîa b. Mürre b. Hâris olarak kaydederse de (*Şerḫu şevâhidü'l-Muğni*, s. 225) şiirlerinde ve kaynakların çoğunda ismi Adî olarak geçer (İbn Nübâte el-Mısrî, s. 96; Abdülkâdir el-Bağdâdî, I, 300). Onun haber ve anekdotları etrafında teşekkül etmiş halk edebiyatı ve folklorunda ise Zîr Sâlim unvanıyla adının Sâlim lakaplarıdır. Mühelhil lakabını, Arap şiirini ilk defa çölen şairlerinin haşin ve sert üslubundan kurtararak refah içinde yaşamının sağladığı ince hislerle bezeyip incelttiği ve güzelleştirdiği, yine ilk de fa on beyti aşan kasideler söylediği için aldığı rivayet edilir. Öte yandan şiirinde "مهلهل" (-e yazdım) yardımcı fiilini kullandığı, ince giysiler giydiği, hatta şiiri zayıf ve rekâketli bulunduğu için kendisine bu lakabın verildiği de kaydedilir. Zîr lakabını ise birçok kadınla düşüp kalkması yüzünden kardeşi ve Tağlib kabilesi reisi Küleyb (Vâil) b. Rebîa tarafından "zîru nisâ" (kadınları çok ziyaret eden) nitelemesiyle aldığı ifade edilir. Bu lakabın, kardeşi Küleyb'in öldürülmesi üzerine intikam alacağı yerde uzun bir süre tehditle yetinmiş olması dolayısıyla kabilesi tarafından bir hiciv sözü olarak verildiği de ileri sürülür.

Vâil b. Kâsır'ın oğulları Bekir ile Tağlib'in neslinden gelen Benî Bekir ve Benî Tağlib